

Mezinárodní měnové vztahy a Mezinárodní měnový fond (IMF)

Světové hospodářské právo 2010

Filip Křepelka

Chápání peněz

Peníze (money - M) mají několik funkcí:

- (1) Platidlo: nástroj pro usnadnění směny statků (zboží, služeb)
- (2) Jednotka pro vyjádření cen zboží, služeb, kapitálu, práce apod.
- (3) Prostředek uchování majetku

Peníze v minulosti a v současnosti

- Jako peníze sloužilo v minulosti leccos
- Rozmanité peníze se z řady důvodů neosvědčily.
- Jako peníze se již dávno v řadě společností prosadily drahé kovy: jsou vzácné, trvanlivé, stejnorodé, dělitelné (kujné).
- Přes nahrazování papírovými penězi drahé kovy hrají roli oběživa dílem dodnes.

Druhy peněz a objem peněz

- Komoditní peníze – vyvinuly se ze směny zboží za zboží.
- Komodity zpracované jako peníze – zlaté a stříbrné mince (ovšem s různou čistotou).
- Papírové peníze kryté drahými kovy resp. mincemi z nich – poukázky (směnky) na mince, resp. drahé kovy (bankovky, státočky) a mince z běžných kovů.
- Papírové a kovové peníze vydávané bez zlatého či stříbrného krytí.

Objem peněz v ekonomice

- Měření objemu peněz v hospodářství (masa M) mající při produktivitě dopad na ceny si žádá vedle hotovosti zohlednit též pohledávky použitelné k hrazení zboží, služeb a práce (účetní, elektronické peníze).
- Používají se proto rovněž různé agregáty M0, M1, M2...
- Stát nemá úplně tvorbu těchto nehotovostních peněz pod kontrolou.

Stát, jeho právo a moc a peníze a jejich jednotlivé druhy užití

- Státy odedávna kontrolovaly placení prostřednictvím peněz, jejich držbu a oceňování jejich prostřednictvím
- Státy postupně začaly žádat placení daní penězi, nikoli zbožím či prací.
- Státy si vyhrazovaly právo ražby mincí, které prosazovaly jako jediné legální platidlo, bylo ovšem běžné „zhoršování mince“ příměsí běžných kovů.
- Státy později začaly nahrazovat mince papírovými penězi nebo iniciovaly jejich nahrazování bankami.
- Emise papírových peněz ovšem často neuměly a vyvolávaly tím značnou inflaci a nedůvěru v papírové peníze.
- Falzifikace peněz se přísně trestá.

Měny – jednotlivé peníze

- V různých společnostech a na různých územích se používají různé peníze.
- Pro vzájemný obchod zbožím a službami se proto musejí peníze směňovat.
- V dávnější minulosti široký oběh zahraničních peněz existoval, dokud byly komoditní nebo šlo o mince ze vzácných kovů.
- Státy samozřejmě mohly žádat vlastní ražbu při výběru daní, směna ale nebyla obtížná.

Regulace užívání vlastní a cizích měn – devizové a valutové právo

- Státy již dlouho regulují kvůli zajištění oběhu vlastní měny a dalších hospodářských zájmů regulují jak vývoz, tak dovoz vlastních a cizích měn.
- Omezení nebo cenová regulace se týká směny vlastní měny za cizí měny, sjednávání či určování plnění v cizích měnách anebo jejich držby.
- Porušování se stíhá prostřednictvím trestního, správního a civilního práva.

Stříbrný a zlatý standard a jeho internacionalizace

- Od 18. století státy stanovily zlatý, stříbrný nebo bimetalický obsah jednotek své měny, tj. závazek banky poskytnout za bankovku daný objem zlata či stříbra.
- Krytí nebylo fakticky stoprocentní, bylo možné a pro zajištění cenové stability vhodné emitovat více oběživa.
- Ve většině zemí se emise měny chopily monopolní emisní banky zřízené či schválené státem.
- Postupně se prosadila internacionalizace, vznikly měnové unie (latinská, skandinávská).
- To vedlo ke stabilizaci směnných kursů a růstu mezinárodního obchodu na konci 19. století.
- Nerovnováha platební bilance se vyrovnávala přeléváním zlatých rezerv mezi státy (formálním, nikoli faktickým).

Rozpad zlatého standardu

- První světová válka vedla k masivnímu nárůstu emise papírového oběživa kvůli krytí válečného úsilí, snížila se hospodářská produkce.
- Výsledkem byla značná inflace a neschopnost států zajistit zlaté krytí svých měn. V některých případech došlo k hyperinflaci (Rusko, poválečné Německo).
- Řada států se pokoušela znovu zlaté krytí zavést.
- Ve 30. letech od zlatého krytí ale naopak kvůli hospodářské krizi odstoupila řada států.
- To vedlo k labilitě směnných kursů, jež nad rámec dalších potíží ztěžovalo mezinárodní obchod.

Brettonwoodský systém

- USA po druhé světové válce byly jedinou hospodářskou velmocí.
- Dolar se stal světově používanou rezervní měnou. Zůstal jako jediná velká měna kryt zlatem v pevném kursu.
- Brettonwoodský systém spočíval v pevných kursech měn jednotlivých zúčastněných států na USD a jeho prostřednictvím se zabezpečovalo zprostředkované zlaté krytí. Případné devalvace a revalvace se prováděly jenom v dohodě v případě neudržitelné nerovnováhy a nepomohly-li prostředky IMF. Snazší udržování kursů

IMF v Brettonwoodském systému

- Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund – IMF) založilo 29 států (včetně Československa) jako fond pro financování intervencí na devizových trzích za účelem stabilizace směnných kursů.
- IMF měl být součástí poválečného režimu světového hospodářství společně s ITO a IBRD.

Kolaps brettonwoodského systému

- Počet devalvací a revalvací byl větší než se původně očekávalo.
- Do obtíží se v 60. letech dostaly USA: menší výkon v mezinárodním obchodu, větší výdaje v souvislosti se zaváděnými sociálními programy, válka ve Vietnamu.
- Objem emitovaných dolarů převýšil kritickou mez a začal být zájem o výměnu na zlato – kterou mohly žádat zahraniční instituce, nikoli občané USA.
- V roce 1971 prezident oznámil jednostranné ukončení zlatého krytí dolaru.

Režim s nekrytými měnami, plovoucí kursy

- Od 70. let nejsou měny kryté zlatem. Zlato se stává samostatnou investiční komoditou, jeho cena prudce vzrostla a je poměrně nestálá.
- Ropné šoky v 70. letech zásadně destabilizovaly hospodářství řady zemí.
- Světově významné měny, resp. měnové bloky (Evropský měnový systém) jsou vůči sobě volně plovoucí, zpravidla centrální banky neintervenují za účelem zachování stanoveného kursu, což ztěžuje mezinárodní zbožový a další obchod.

Role IMF v posledních desetiletích

- Mezinárodní měnový fond poskytuje členským státům, resp. jejich centrálním bankám prostředky ke stabilizaci směnných kursů, pokud tyto státy usilují mít takové kursy.
- Liberalizace plateb a pohybu kapitálu včetně spekulativního nicméně vylučuje rozsáhlejší intervence ve srovnání s obdobím brettonwoodského režimu.
- Na druhé straně řada států má potíže se stabilitou veřejných financí. IMF se v nemalé míře stal posledním ochotným půjčovatelem.
- Prostředky IMF jsou poměrně omezené.

Členové v IMF a organizace

- Fond má dnes 185 členských států – chybí pouze státy miniaturní nebo izolované.
- Všichni členové jsou zastoupení (guvernéry centrálních bank či ministry financí) v Radě guvernérů.
- Řízení je v rukou v 24 členného „direktoria“ (existují stálá a rotující místa), generálním ředitelem je tradičně Evropan.
- Hlasování je odvozené od upsaných prostředků (jako v akciových společnostech), existují národní kvóty, IMF tedy dominují USA a velké západoevropské země.
- Právním základem jsou Articles of Agreement. Revizi včetně kvót si žádá rozhodování podle stávajících kvót.

Úpisy a půjčky ke stabilizaci měn

- Pro úpisy (kvóty) se stanovují určitá pravidla. Část může být ve vlastní měně, zbytek v obecně směnitelných měnách (USD, EUR – dříve FRF a DEM, GBP, JPY)
- Každý členský stát může využívat v několika stupních prostředky IMF jako nízko úročené půjčky v obecně směnitelných měnách.
- Maximální výše jednotlivých půjček se odvozuje od kvóty.
- Při poskytování půjček v jednotlivých stupních se zpřísňují nároky. První jsou automatické, další na základě rozhodování orgánů IMF.

Zvláštní práva čerpání (SDR)

Special drawing rights (SDRs) byly vytvořeny k zajištění dodatečné likvidity, měly doplnit či snad nahradit měnové zlato. Emise SDR se uskutečnily dvakrát, další pokusy nebyly schválené.

Představují zvláštní druh měny dostupné pouze členským státům a IMF.

SDRs přiděluje IMF podle kvót a jejich vůle. Ty jsou součástí jejich měnových rezerv. SDR lze prostřednictvím IMF směnit za obecně směnitelné měny. Držba SDR se úročí.

SDRs mají kurs odvozený od koše obecně směnitelných měn.

SDR jako účetní jednotku používají kromě IMF některé další mezinárodní organizace, některé státy na ní váží svou měnu.

Měnové režimy dle práva IMF

- Právo IMF dnes vylučuje zlaté nebo stříbrné krytí měn členských států, tj. předepisují se nekryté peníze.
- Členské státy nemusejí mít volně směnitelné měny, mohou udržovat rozsáhlé devizové restrikce.
- Členské státy mohou volit volně plovoucí kurs své měny vůči ostatním nebo se snažit měnu vázat (pomocí restrikcí a intervencí) na měnu jinou nebo koš měn.

Politicko-ekonomické angažmá IMF

- V 90. letech se IMF stal nástrojem neoliberální ekonomické politiky (tzv. Washingtonský konsensus).
- Poskytování půjček se vázalo na provádění ekonomických reforem směřujících k liberalizaci kapitálových toků, privatizaci a restrikci veřejných výdajů.
- V řadě zemí tato politika vedla ke značnému snížení sociálních dávek a služeb.
- Kvůli této politice se stal IMF mimořádně nepopulárním v levicových kruzích obecně a ve třetím světě zvláště.

Technologické angažmá IMF

- IMF méně vyspělým členským státům napomáhá při vytvoření, emisi a řízení oběhu měny, kontroly peněžnictví apod.
- IMF vede ve spolupráci s členskými státy řadu statistik, týkajících se zvláště peněžních toků.

Současná hospodářská krize, měny a IMF

- Ukazuje se, že IMF má poměrně omezené prostředky, které lze použít na intervence pouze v malých státech – volá se proto po zásadním navýšení prostředků
- Dále slábne postavení USD v mezinárodním ekonomickém styku.
- Čína a další rostoucí státy se domáhají zohlednění svého významu.
- Navrhuje se redefinice SDR.

Evropská unie a IMF

EU má od roku 1999 v rostoucím počtu členských států jednotnou měnu a jednotné centrální bankovníctví (ECB + ESCB).

Členské státy eurozóny si nicméně nadále udržují samostatné členství (oddělené kvóty, oddělený výkon hlasovacích práv).

Pochopitelně jednotlivým členským státům půjčky IMF nemohou pomoci k naplnění původního cíle, nemají-li samostatnou měnu.

Má být vytvářen EMF?